

Cornelis Peters (1847-1932)

Cornelis Hendrik Peters, geboren in Groningen, kwam als twintigjarige protestant op het bureau van de katholieke kerkenbouwer Pierre Cuypers in Roermond werken. Ze deelden een grote fascinatie voor de middeleeuwse kunst. Peters had in de voorgaande jaren, toen hij in de leer was bij een architect in Sneek, al tal van middeleeuwse monumenten in Groningen en Fryslân geïnventariseerd en beschreven.

Op aanbeveling van Cuypers en diens beschermheer, jonkheer

Victor de Stuers, komt Peters in dienst van het rijk. Een van zijn opdrachten was het ministerie van justitie, tegenwoordig helemaal geïntegreerd in het gebouwencomplex van het Binnenhof. Voor de decoratie liet hij tegels maken met zeventiende-eeuwse decors.

Hij kwam in dienst als Rijksbouwkundige bij het ministerie van financiën. Door de nieuwe negentiende-eeuwse ontwikkelingen op gebied van transport en communicatie, met opkomst van spoorwegen

en telegrafie, en de postwet van 1870, waren er tal van nieuwe, goed geoutilleerde post- en telegraafkantoren nodig. Dit werd zijn specialisme. Peters ontwierp zeker veertig postkantoren in het laatst kwart van de negentiende eeuw. In de jaren tachtig werd hij Rijksbouwmeester voor de noordelijke helft van het land. Ook het oude station van Nijmegen, dat door bombardementen in 1944 grotendeels verloren ging, was van zijn hand.

Zijn gebouwen zijn, behalve door

de Hollandse renaissance, vooral beïnvloed door de middeleeuwse baksteenarchitectuur van de romaanogotische kerkjes uit de provincie Groningen. Zijn stijl werd daarom ook wel 'postkantorengotiek' genoemd. Hij maakte veel gebruik van kleurige tegels voor de afwerking. In de modellenboeken van verschillende tegelfabrikanten rond 1900 komen decornamen voor als 'Peters tulporntament', 'Peters bloksteen', 'Peters pareland' en 'Peters rozet': zo groot was zijn invloed.

1800

Middeleeuwse Friese kerkjes inspireerden architecten van postkantoren

Postkantoren kregen hun eigen tegels

Hoe trots zal de firma Tichelaar in Makkum zijn geweest toen ze rond 1900 de opdracht kregen tegels te ontwerpen voor het monumentale hoofdpstkantoor in Amsterdam aan de Nieuwezijds Voorburgwal.

● Johan Kamermans

Ooit moeten ze in tientallen postkantoren door het hele land te vinden zijn geweest: tegels met het decor postkantoorsteen. Het ontwerp van deze twee tegelvelden, die eens de hal van het Amsterdamse Hoofdpstkantoor aan de Nieuwezijds Voorburgwal sierden, is gebaseerd op een veel voorkomende tegel uit het eerste kwart van de zeventiende eeuw (foto linksboven). De tegel is gecoreerd met het oog op het effect in een groter vlak. Men zocht, net zoals later met behang, naar een regelmatig patroon dat eindelijk in alle richtingen herhaald kan worden. En omdat de tegel in de regel vierkant is, is dat ook de basis voor het patroon.

Het voorbeeld is opgebouwd uit vierpassen, een ornament dat bestaat uit de omtrek van vier overlappende cirkels binnen een ruitvorm. Vooral in de middeleeuwse, gotische bouwkunst komt dit veel voor. Op de tegels is ieder kwart van de vierpas diagonaal symmetrisch opgevuld met een oranjeappel, goudsbloemen en bladeren. De aansluitende vierpassen laten steeds een min of meer ruitvormige ruimte open. Op zeventiende-eeuwse tegels zien we die opgevuld met witte, gestileerde palmetbladen tegen een donkerblauwe achtergrond.

Bij het zoeken naar een representatieve stijl voor overheidsgebouwen greep men tegen het einde van de negentiende eeuw vaak terug op historische stijlen. In de buurlanden waren dat de middeleeuwen, maar in Nederland zocht men de

voorbeelden in de zeventiende - Gouden- eeuw. Het ontwerp met de vierpastegels verbond eigenlijk zowel de laat-middeleeuwse kunst als de vroege zeventiende eeuw met elkaar. Men noemt deze variant ook wel de Hollandse neo-renaissance. De Oranjeappels kon men makkelijk

Nu is er vrijwel geen kantoor van rond 1900 meer waar deze tegels nog te bewonderen zijn

als een symbool voor het Oranjehuis zien. Daarmee was dit ontwerp uitermate geschikt voor nieuwe overheidsgebouwen.

Posthoorn

Toch werd het decor soms wel aangepast, zoals blijkt uit deze tegels voor een postkantoor. De gestileerde palmetten uit de tussenvlakken werden vervangen door andere motieven: omlijst door een achtpuntige ster zien we het rijkswapen, een posthoorn, een gekroonde W en weer oranjeappels. Zij verwijzen naar de toepassing van deze tegels in postkantoren, en naar het Oranjehuis.

Het hoofdpstkantoor in Amsterdam (nu winkelcentrum Magna Plaza), waar onze tegels vandaag

komen, is het meest indrukwekkende werk van bouwmeester C.H. Peters. De bouw ervan begon in 1898, het jaar dat de jonge prinses Wilhelmina meerderjarig werd en als koningin ingehuldigd werd.

De tegels zijn in opdracht gegeven aan de fa. gebr. Tichelaar in Makkum. Pieter-Jan Tichelaar schrijft in zijn bedrijfsgeschiedenis dat zijn grootvader rond 1900 een goede dag zal hebben gehad toen de rijksbouwmeester Peters zich met zijn ontwerp bij hem meldde. Hij nam het patroon ook op in de modellenencatalogus met nieuwe lambrieringen, die hij rond 1903 publiceerde. Of dat veel uitmaakte is de vraag, want buiten de overheid zullen wellicht weinig mensen deze tegels, vol symbolen van het postbedrijf, voor hun eigen woonhuis besteld hebben.

Tientallen postkantoren zijn in de daaropvolgende jaren voorzien van deze tegels, samen goed voor duizenden stuks. In de beeldbank van het Amsterdams stadsarchief is nog de reeks foto's die Peters van de bouw van het hoofdpstkantoor liet maken door J.G. Kramer. Op één is nog wel met enige moeite te zien hoe de wanden rond de loketten met dit decor bekleed zijn. Na de verandering van huistijl bij de posterij, in de tweede helft van de vorige eeuw, is er nu echter vrijwel geen kantoor van rond 1900 meer waar deze tegels nog te bewonderen zijn.

● Johan Kamermans is is conservator van het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo

